

ความสำคัญของการรู้เท่าทันสื่อ (Media Literacy) ในยุคข้อมูลข่าวสารท่วมท้น Media Literacy in the Age of Information Overload

ปวรนนท์ ธัมมัญญุตานันท์¹

Pavoranun Thammanyutanun ¹

นักวิจัยอิสระ¹

Independent Researcher¹

E-mail: k.pavoranun1964@gmail.com¹

วันที่รับบทความ 17 เมษายน 2568 วันที่แก้ไขบทความ 10 มิถุนายน 2568 วันที่ตอบรับบทความ 11 สิงหาคม 2568

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งนำเสนอความสำคัญของการรู้เท่าทันสื่อ (Media Literacy) ในฐานะทักษะจำเป็นสำหรับพลเมืองในศตวรรษที่ 21 ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของระบบนิเวศสื่อและการแพร่กระจายของข้อมูลข่าวสารอย่างรวดเร็ว การรู้เท่าทันสื่อครอบคลุมความสามารถในการเข้าถึง วิเคราะห์ ประเมิน และสร้างสรรค์สื่อในรูปแบบต่างๆ รวมถึงการคิดอย่างมีวิจารณญาณเกี่ยวกับเนื้อหาและผลกระทบของสื่อ ในบริบทของสังคมข้อมูลข่าวสารท่วมท้น (Information Overload) การเปลี่ยนแปลงของระบบสื่อจากยุคอนาล็อกสู่ยุคดิจิทัล บทบาทที่เพิ่มขึ้นของสื่อสังคมออนไลน์ และการกระจายตัวของแหล่งข้อมูล ได้นำมาซึ่งความท้าทายในการแยกแยะข้อเท็จจริงออกจากข้อมูลบิดเบือนและข่าวปลอม

บทความอภิปรายองค์ประกอบสำคัญของการรู้เท่าทันสื่อ พร้อมเสนอยุทธศาสตร์การพัฒนาการรู้เท่าทันสื่อใน 4 มิติ คือ บทบาทของสถาบันการศึกษาในการบูรณาการการรู้เท่าทันสื่อในหลักสูตร การส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่ครอบคลุมประชากรทุกกลุ่มวัย การสร้างภูมิคุ้มกันทางปัญญาให้กับสังคม และบทบาทความรับผิดชอบของบริษัทเทคโนโลยีและผู้ให้บริการแพลตฟอร์มสื่อสังคมออนไลน์ บทความนำเสนอกรณีศึกษาผลกระทบของสื่อต่อสังคมทั้งจากต่างประเทศและประเทศไทย อาทิ กรณีข่าวปลอมวัคซีนโควิด-19 และเหตุการณ์เสียดาที่ทุ่งใหญ่นเรศวร รวมถึงตัวอย่างความสำเร็จของโครงการรู้เท่าทันสื่อในประเทศไทย และบทเรียนจากประเทศที่มีความก้าวหน้าในการส่งเสริมการรู้เท่าทันสื่อ พร้อมข้อเสนอเชิงนโยบายสำหรับภาครัฐ ภาคการศึกษา บริษัทเทคโนโลยี และภาคประชาสังคมในการยกระดับการรู้เท่าทันสื่อในประเทศไทย

โดยสรุป การรู้เท่าทันสื่อมิใช่เพียงทักษะเสริมแต่เป็นความจำเป็นพื้นฐานสำหรับการดำรงชีวิตในศตวรรษที่ 21 ซึ่งต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วนในการส่งเสริมและพัฒนาทักษะดังกล่าวให้กับประชาชนทุกเพศทุกวัย เพื่อสร้างสังคมที่มีภูมิคุ้มกันต่อข้อมูลข่าวสารและใช้ประโยชน์จากสื่ออย่างสร้างสรรค์และรับผิดชอบ

คำสำคัญ: การรู้เท่าทันสื่อ ข้อมูลท่วมท้น การคิดอย่างมีวิจารณญาณ ข่าวปลอม สื่อดิจิทัล การเรียนรู้ตลอดชีวิต นโยบายสื่อ

Abstract

This article presents the importance of media literacy as an essential skill for citizens in the 21st century amidst rapidly changing media ecosystems and information dissemination. Media literacy encompasses the ability to access, analyze, evaluate, and create media in various forms, including critical thinking about media content and its impacts. In the context of information overload, the transition from analog to digital media, the increasing role of social media, and the diversification of information sources, there are challenges in distinguishing facts from misinformation and fake news.

The article discusses key components of media literacy and proposes a four-dimensional strategy for its development: the role of educational institutions in integrating media literacy into curricula, promoting lifelong learning that covers all age groups, building intellectual immunity for society, and the responsibility of technology companies and social media platform providers. The article presents case studies on the media's impact on society from both international and Thai contexts, such as COVID-19 vaccine misinformation and the Black Panther incident at Thungyai Naresuan Wildlife Sanctuary, as well as successful media literacy projects in Thailand and lessons from countries that are advanced in promoting media literacy. It also provides policy recommendations for the government, the education sector, technology companies, and civil society to enhance media literacy in Thailand.

In conclusion, media literacy is not merely a supplementary skill, but a fundamental necessity for living in the 21st century. It requires cooperation from all sectors to promote and develop these skills for people of all genders and ages, thereby creating a society that is immune to misinformation and uses media creatively and responsibly.

Keywords: Media Literacy, Information Overload, Critical Thinking, Fake News, Digital Media, Lifelong Learning, Media Policy

1. บทนำ

การรู้เท่าทันสื่อ (Media Literacy) เป็นแนวคิดที่ได้รับการกล่าวถึงอย่างกว้างขวางในยุคที่เทคโนโลยีการสื่อสารพัฒนาอย่างรวดเร็ว โดยพื้นฐานแล้ว การรู้เท่าทันสื่อหมายถึง ความสามารถในการเข้าถึง วิเคราะห์ ประเมิน และสร้างสรรค์สื่อในรูปแบบต่างๆ (Buckingham, 2019) รวมทั้งความสามารถในการคิดอย่างมีวิจารณญาณต่อเนื้อหา วัตถุประสงค์ และผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นจากสื่อ ผู้ที่มีทักษะการรู้เท่าทันสื่อจะสามารถตั้งคำถามสำคัญเกี่ยวกับสิ่งที่ตนกำลังอ่าน ฟัง หรือดู เช่น ใครเป็นผู้สร้างสื่อนี้ เป้าหมายคืออะไร ใช้เทคนิคใดในการดึงดูดความสนใจ และมีค่านิยมใดแฝงอยู่ในสารที่นำเสนอ องค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ได้ขยายความหมายของการรู้เท่าทันสื่อว่าเป็น "ชุดของสมรรถนะที่ช่วยให้ประชาชนเข้าถึง เข้าใจ วิเคราะห์ ประเมิน ใช้ สร้างสรรค์ และแบ่งปันเนื้อหาสื่อในทุกรูปแบบ โดยใช้เครื่องมือที่หลากหลายอย่างมีวิจารณญาณ มีจริยธรรม และมีประสิทธิภาพ เพื่อการมีส่วนร่วมและเป็นพลเมืองที่กระตือรือร้น" (UNESCO, 2021) นิยามที่ครอบคลุมนี้สะท้อนให้เห็นว่าการรู้เท่าทันสื่อไม่ใช่เพียงทักษะในการป้องกันตนเองจากผลกระทบเชิงลบของสื่อ แต่ยังรวมถึงการใช้สื่ออย่างสร้างสรรค์และมีความรับผิดชอบเพื่อประโยชน์ของตนเองและสังคม และในยุคดิจิทัล ความหมายของการรู้เท่าทันสื่อได้ขยายขอบเขตไปสู่การรู้เท่าทันสื่อดิจิทัล (Digital Media Literacy) ซึ่งครอบคลุมความสามารถในการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล การเข้าใจพลวัตของระบบนิเวศสื่อออนไลน์ และการปกป้องตนเองจากภัยคุกคามในโลกไซเบอร์ (พรทิพย์ เย็นจะบก, 2022) นอกจากนี้ ยังมีการพัฒนาแนวคิดไปสู่การรู้เท่าทันข้อมูล (Information Literacy) และการรู้เท่าทันดิจิทัล (Digital Literacy) ซึ่งมีความเชื่อมโยงและซ้อนทับกันในหลายมิติ โดยที่การรู้เท่าทันข้อมูล ข่าวสาร และดิจิทัล (Media Information and Digital Literacy: MIDL) ได้กลายเป็นกรอบแนวคิดสำคัญสำหรับการพัฒนาทักษะพลเมืองในศตวรรษที่ 21 (Livingstone, 2018)

บริบทของยุคข้อมูลข่าวสารท่วมท้น

สังคมปัจจุบันได้ก้าวเข้าสู่ยุคข้อมูลข่าวสารท่วมท้น (Information Overload) อันเป็นผลมาจากการพัฒนาอย่างก้าวกระโดดของเทคโนโลยีการสื่อสารและอินเทอร์เน็ต การศึกษาของ IBM (2020) พบว่า ข้อมูลที่ถูกสร้างขึ้นทั่วโลกในแต่ละวันมีมากถึง 2.5 ควินทิลเลียนไบต์ และจำนวนนี้เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วทุกปี โดยเฉพาะในช่วงการระบาดของโควิด-19 ที่การใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ ปรากฏการณ์ดังกล่าวได้สร้างความท้าทายให้กับมนุษย์ในการคัดกรอง ประมวลผล และตีความข้อมูลข่าวสารอย่างมีประสิทธิภาพ ลักษณะสำคัญประการหนึ่งของยุคข้อมูลข่าวสารท่วมท้นคือการแพร่กระจายของข่าวปลอม (Fake News) ข้อมูลบิดเบือน (Misinformation) และข้อมูลที่

มีเจตนาร้าย (Disinformation) ซึ่งสร้างความสับสนและส่งผลกระทบต่อความคิดเห็นในชีวิตประจำวัน Vosoughi และคณะ (2018) ได้ศึกษาการแพร่กระจายของข่าวบนทวีตเตอร์และพบว่าข่าวปลอมแพร่กระจายเร็วกว่า โกลกว่า และลึกกว่าข่าวจริงในทุกหมวดหมู่ของเนื้อหา โดยเฉพาะข่าวที่เกี่ยวข้องกับการเมืองและประเด็นที่กระตุ้นอารมณ์ เช่น ความกลัวและความขยะแขยง นอกจากนี้โครงสร้างของสื่อสังคมออนไลน์ยังก่อให้เกิดปรากฏการณ์ห้องเสียงสะท้อน (Echo Chamber) และฟองสบู่ตัวกรอง (Filter Bubble) ที่จำกัดการเปิดรับข้อมูลของผู้คนให้อยู่ในวงแคบ Pariser (2011) อธิบายว่า อัลกอริทึมของแพลตฟอร์มดิจิทัลมักนำเสนอเนื้อหาที่สอดคล้องกับความเชื่อและความสนใจของผู้ใช้ ส่งผลให้เกิดวงจรการเสริมแรงที่ลดทอนโอกาสในการเปิดรับมุมมองที่หลากหลาย ซึ่งอาจนำไปสู่ความแตกแยกทางความคิดและการแบ่งขั้วทางการเมืองในสังคม

ในประเทศไทย รายงานจากสำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ (2023) ระบุว่า คนไทยใช้อินเทอร์เน็ตเฉลี่ยวันละ 8-9 ชั่วโมง โดยส่วนใหญ่ใช้เพื่อเข้าถึงสื่อสังคมออนไลน์ และเกือบร้อยละ 70 ของคนไทยรับข่าวสารผ่านสื่อสังคมออนไลน์มากกว่าสื่อกระแสหลัก สถานการณ์นี้สะท้อนให้เห็นถึงความเปราะบางของสังคมไทยต่อผลกระทบของข้อมูลข่าวสารที่ไม่มีคุณภาพและการบิดเบือนข้อมูล

ความจำเป็นของการรู้เท่าทันสื่อในปัจจุบัน

การรู้เท่าทันสื่อในบริบทของสังคมข้อมูลข่าวสารท่วมท้นมิใช่เพียงทักษะพื้นฐานแต่เป็นความจำเป็นเร่งด่วนสำหรับพลเมืองในยุคดิจิทัล การศึกษาของศูนย์วิจัยพิว (Pew Research Center, 2019) พบว่า ร้อยละ 68 ของผู้ใช้อินเทอร์เน็ตทั่วโลกรู้สึกว่าคุณค่าของข้อมูลข่าวสารที่พวกเขาได้รับในแต่ละวันมีมากเกินไป และร้อยละ 59 มีความยากลำบากในการแยกแยะข้อเท็จจริงออกจากข้อมูลบิดเบือน ดังนั้น ความสามารถในการประเมินความน่าเชื่อถือของข้อมูลและการคิดอย่างมีวิจารณญาณจึงเป็นทักษะที่จำเป็นอย่างยิ่งในการนำทางผ่านภูมิทัศน์สื่อที่ซับซ้อน

นอกจากมิติด้านข้อมูลข่าวสาร การรู้เท่าทันสื่อยังมีความสำคัญต่อการพัฒนาประชาธิปไตยและการมีส่วนร่วมของพลเมือง Mihailidis และ Thevenin (2013) เสนอว่า พลเมืองที่รู้เท่าทันสื่อจะสามารถเข้าถึงข้อมูลที่จำเป็นสำหรับการตัดสินใจทางการเมือง สามารถวิเคราะห์วาทกรรมสาธารณะอย่างมีวิจารณญาณ และมีส่วนร่วมในการสร้างเนื้อหาที่สะท้อนความต้องการและความกังวลของชุมชน ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของสังคมประชาธิปไตยที่มีความเข้มแข็ง ในมิติด้านเศรษฐกิจและการทำงาน องค์การเพื่อความร่วมมือทางเศรษฐกิจและการพัฒนา (OECD, 2021) ได้จัดให้การรู้เท่าทันสื่อและสารสนเทศเป็นหนึ่งในทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 ที่จำเป็นสำหรับการทำงานในอนาคต เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีและการเปลี่ยนผ่านสู่เศรษฐกิจดิจิทัลทำให้แรงงานต้องมีความสามารถในการประเมิน จัดการ และใช้ประโยชน์จากข้อมูลอย่างมีประสิทธิภาพ รายงานของ World Economic Forum (2020) ระบุว่า ทักษะการคิดวิเคราะห์และการแก้ปัญหาที่ซับซ้อน ซึ่ง

เป็นองค์ประกอบสำคัญของการรู้เท่าทันสื่อ จะเป็นทักษะที่ต้องการมากที่สุดในตลาดแรงงานในทศวรรษหน้า ในด้านการศึกษา การรู้เท่าทันสื่อมีความสำคัญต่อการพัฒนาผู้เรียนให้มีทักษะที่จำเป็นสำหรับการเรียนรู้ตลอดชีวิต Jenkins (2006) เสนอแนวคิด "วัฒนธรรมการมีส่วนร่วม" (Participatory Culture) ที่เน้นการพัฒนาทักษะการรู้เท่าทันสื่อใหม่ เช่น การเล่นเกม การแสดงบทบาทสมมติ การทำงานร่วมกัน และการนำทาง ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนสามารถมีส่วนร่วมในสังคมดิจิทัลอย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ การศึกษาของ สุกัญญา แซ่มซ้อย (2021) ยังพบว่า นักเรียนที่ได้รับการพัฒนาทักษะการรู้เท่าทันสื่อมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงขึ้น มีความคิดสร้างสรรค์มากขึ้น และมีทัศนคติที่ดีต่อการเรียนรู้

โดยสรุป การรู้เท่าทันสื่อในยุคข้อมูลข่าวสารท่วมท้นเป็นความจำเป็นพื้นฐานสำหรับการดำรงชีวิตในศตวรรษที่ 21 ซึ่งต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วนในการส่งเสริมและพัฒนาทักษะดังกล่าวให้กับประชาชนทุกเพศทุกวัย เพื่อสร้างสังคมที่มีภูมิคุ้มกันต่อข้อมูลข่าวสารและใช้ประโยชน์จากสื่ออย่างสร้างสรรค์และรับผิดชอบ การลงทุนในการพัฒนาการรู้เท่าทันสื่อจึงไม่ใช่เพียงการลงทุนในด้านการศึกษา แต่เป็นการลงทุนในอนาคตของสังคมประชาธิปไตยและเศรษฐกิจดิจิทัลที่ยั่งยืน (Potter, 2018)

2. พัฒนาการของสื่อและการสื่อสารในยุคดิจิทัล

ระบบสื่อได้ผ่านการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญจากยุคอนาล็อกสู่ยุคดิจิทัล Jenkins (2019) ได้อธิบายว่า "การหลอมรวมสื่อ (Media Convergence) เป็นมากกว่าการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี แต่เป็นการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ระหว่างเทคโนโลยี อุตสาหกรรม ตลาด ผู้ชม และการบริโภค" ซึ่งก่อให้เกิดภูมิทัศน์สื่อแบบใหม่ที่มีลักษณะหลายแพลตฟอร์ม (Multi-platform) และหลายช่องทาง (Multi-channel)

บทบาทของสื่อสังคมออนไลน์

สื่อสังคมออนไลน์ได้กลายเป็นส่วนสำคัญในระบบนิเวศสื่อสมัยใหม่ Castells (2021) เสนอแนวคิดเกี่ยวกับ "สังคมเครือข่าย" (Network Society) ที่อธิบายว่าสื่อสังคมออนไลน์ไม่เพียงแต่เปลี่ยนวิธีการสื่อสาร แต่ยังเปลี่ยนโครงสร้างอำนาจและความสัมพันธ์ทางสังคม ในปี 2024 มีผู้ใช้สื่อสังคมออนไลน์ทั่วโลกกว่า 5.2 พันล้านคน หรือคิดเป็นร้อยละ 65 ของประชากรโลก โดยผู้ใช้เฉลี่ยใช้เวลากับสื่อสังคมออนไลน์ประมาณ 2 ชั่วโมง 31 นาทีต่อวัน (Kemp, 2024) สำหรับประเทศไทย สำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ (สพธอ.) รายงานว่าคนไทยใช้เวลากับสื่อสังคมออนไลน์เฉลี่ยวันละ 3 ชั่วโมง 14 นาที โดย Facebook, LINE, YouTube และ TikTok เป็นแพลตฟอร์มยอดนิยม (สพธอ., 2024)

การกระจายตัวของแหล่งข้อมูล

การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีและการเกิดขึ้นของสื่อสังคมออนไลน์ได้นำไปสู่การกระจายตัวของแหล่งข้อมูลข่าวสารอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อน การกระจายตัวของแหล่งข้อมูลมีทั้งข้อดีและข้อเสีย ในแง่บวก การมีแหล่งข้อมูลที่หลากหลายช่วยเพิ่มโอกาสในการเข้าถึงความรู้และมุมมองที่แตกต่าง อย่างไรก็ตาม Vosoughi et al. (2021) ได้ศึกษาพบว่า "ข่าวปลอมแพร่กระจายในสื่อสังคมออนไลน์เร็วกว่า โกลกว่า และลึกกว่าข่าวจริงในทุกหมวดหมู่ของเนื้อหา" ความท้าทายอีกประการคือการเกิดขึ้นของห้องเสียงสะท้อน (Echo Chambers) และฟองสบู่ตัวกรอง (Filter Bubbles) ที่จำกัดการเปิดรับข้อมูลของผู้คนให้อยู่ในวงแคบ

3. ผลกระทบของข้อมูลท่วมท้น

จากปัญหาการกลั่นกรองข้อมูล เมื่อมนุษย์เผชิญกับข้อมูลจำนวนมาก ความสามารถในการประมวลผลข้อมูลอย่างมีประสิทธิภาพลดลงอย่างมีนัยสำคัญ ตามทฤษฎีความจำกัดของการประมวลผลข้อมูลของมนุษย์ (Limited Capacity Model) สมอมนมนุษย์สามารถจัดการกับข้อมูลได้จำกัดในแต่ละช่วงเวลา (Lang, 2000) เมื่อข้อมูลมีปริมาณมากเกินไป จะเกิดปรากฏการณ์ที่เรียกว่า "ความล้าจากข้อมูล" (Information Fatigue Syndrome) การศึกษาของ Schmitt และคณะ (2018) พบว่า ผู้ใช้อินเทอร์เน็ตในปัจจุบันต้องเผชิญกับข้อมูลมากกว่า 34 กิกะไบต์ต่อวัน ซึ่งเกินขีดความสามารถในการประมวลผลของสมอมนมนุษย์อย่างมาก สำหรับการแพร่กระจายของข่าวปลอม ในสภาวะข้อมูลท่วมท้น ข่าวปลอมหรือข้อมูลบิดเบือนสามารถแพร่กระจายได้อย่างรวดเร็วและกว้างขวาง การศึกษาของ Vosoughi และคณะ (2018) พบว่า ข่าวปลอมมีแนวโน้มแพร่กระจายเร็วกว่าข่าวจริงถึง 6 เท่า สาเหตุสำคัญที่ทำให้ข่าวปลอมแพร่กระจายได้อย่างรวดเร็ว ได้แก่ (1) ธรรมชาติของข่าวปลอมที่มักออกแบบให้ดึงดูดความสนใจและกระตุ้นอารมณ์ความรู้สึก (2) พฤติกรรมการแชร์ข้อมูลของผู้ใช้โซเชียลมีเดียที่มักแชร์โดยไม่ตรวจสอบความถูกต้อง และ (3) กลไกการทำงานของแพลตฟอร์มโซเชียลมีเดียที่ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วม (Engagement) มากกว่าความถูกต้องของข้อมูล (Lazer et al., 2018) และกรณีผลกระทบต่อการรับรู้และการตัดสินใจของปัจเจกบุคคล ข้อมูลท่วมท้นส่งผลกระทบอย่างมีนัยสำคัญต่อกระบวนการรับรู้และการตัดสินใจของมนุษย์ ตามทฤษฎีภาระทางปัญญา (Cognitive Load Theory) เมื่อสมองต้องประมวลผลข้อมูลมากเกินไป จะเกิดภาวะ "ภาระทางปัญญาเกิน" (Cognitive Overload) ซึ่งส่งผลให้ความสามารถในการประมวลผลข้อมูลและตัดสินใจลดลง (Sweller, 1988) การศึกษาของ Roetzel (2019) พบว่า ในสภาวะข้อมูลท่วมท้น บุคคลมีแนวโน้มที่จะ (1) ตัดสินใจแบบผิวเผินโดยไม่พิจารณาข้อมูลอย่างรอบด้าน (2) เลื่อนการตัดสินใจออกไปเนื่องจากรู้สึกไม่มั่นใจ (3) เลือกทางเลือกที่คุ้นเคยหรือเป็นค่าเริ่มต้น แม้จะไม่ใช่ทางเลือกที่ดีที่สุด นอกจากนี้ ข้อมูลท่วมท้นยังส่งผลกระทบต่อสุขภาพจิตและความเป็นอยู่ที่ดีของบุคคล การศึกษาของ Misra และ Stokols (2012) พบว่า ผู้ที่เผชิญกับข้อมูลท่วมท้นมีระดับความเครียดสูงขึ้น มีความสามารถในการจดจ่อกับงานลดลง และมีคุณภาพชีวิตโดยรวมลดลง

4. องค์ประกอบของการรู้เท่าทันสื่อ

ทักษะการวิเคราะห์และประเมินข้อมูลเป็นองค์ประกอบพื้นฐานของการรู้เท่าทันสื่อ ซึ่งหมายถึงความสามารถในการแยกแยะองค์ประกอบของสื่อและเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบเหล่านั้น ในการประเมินข้อมูล บุคคลจำเป็นต้องพิจารณาปัจจัยหลายประการ อาทิ ความน่าเชื่อถือของแหล่งที่มา (Source Credibility) ความเป็นกลาง (Objectivity) ความทันสมัยของข้อมูล (Currency) และความครอบคลุมของเนื้อหา (Comprehensiveness) โมเดล CARS (Credibility, Accuracy, Reasonableness, Support) ที่นำเสนอโดย Harris (2022) เป็นกรอบแนวคิดที่มีประโยชน์ในการประเมินคุณภาพของข้อมูล สำหรับประเทศไทย วิไลวรรณ จงวิไลเกษม (2023) ได้ศึกษาทักษะการวิเคราะห์และประเมินข้อมูลของนักศึกษาไทย พบว่านักศึกษาส่วนใหญ่ยังขาดทักษะในการตรวจสอบแหล่งที่มาของข้อมูล และมักพิจารณาความน่าเชื่อถือจากความนิยมหรือยอดแชร์มากกว่าคุณภาพของเนื้อหา

ความสามารถในการแยกแยะข้อเท็จจริง (Fact-checking Ability) เป็นอีกองค์ประกอบสำคัญของการรู้เท่าทันสื่อ Wardle (2020) ได้จำแนกประเภทของข้อมูลที่บิดเบือนออกเป็น 7 ประเภท ได้แก่ เนื้อหาล้อเลียน (Satire/Parody) เนื้อหาที่ทำให้เข้าใจผิด (Misleading Content) เนื้อหาปลอม (Imposter Content) เนื้อหาที่สร้างขึ้น (Fabricated Content) ความเชื่อมโยงที่ไม่ถูกต้อง (False Connection) บริบทที่ผิด (False Context) และเนื้อหาที่ถูกปรับแต่ง (Manipulated Content) การตรวจสอบข้อเท็จจริง (Fact-checking) เป็นกระบวนการสำคัญที่ช่วยให้บุคคลสามารถแยกแยะข้อเท็จจริงออกจากความคิดเห็นและข้อมูลบิดเบือน Graves (2023) เสนอขั้นตอนในการตรวจสอบข้อเท็จจริง 5 ขั้นตอน ได้แก่ 1) ระบุงู้อกล่าวอ้างที่ต้องการตรวจสอบ 2) ค้นหาแหล่งข้อมูลที่เชื่อถือได้ 3) ตรวจสอบข้อมูลจากหลายแหล่ง 4) พิจารณาริบทและความสมเหตุสมผล และ 5) สรุปผลการตรวจสอบ งานวิจัยของสถาบันพัฒนาสื่อมวลชนแห่งประเทศไทย (2023) พบว่า คนไทยร้อยละ 63 มีความยากลำบากในการแยกแยะระหว่างข่าวจริงและข่าวปลอม โดยเฉพาะในกลุ่มผู้สูงอายุและผู้ที่มีการศึกษาน้อย

การคิดอย่างมีวิจารณญาณ (Critical Thinking) เป็นองค์ประกอบที่เป็นหัวใจสำคัญของการรู้เท่าทันสื่อ ซึ่งหมายถึงความสามารถในการคิดอย่างมีเหตุผล มีการไตร่ตรอง และประเมินข้อมูลอย่างรอบด้านก่อนตัดสินใจเชื่อหรือปฏิเสธ ในบริบทของการรู้เท่าทันสื่อ Mihailidis (2021) เสนอแนวคิด "การคิดอย่างมีวิจารณญาณเชิงสื่อ" (Media Critical Thinking) ซึ่งเน้นการตั้งคำถามสำคัญ 5 ประการ ได้แก่ 1) ใครเป็นผู้สร้างสื่อนี้และมีวัตถุประสงค์อะไร 2) เทคนิคใดถูกใช้เพื่อดึงดูดความสนใจของผู้รับสาร 3) แต่ละคนอาจตีความสื่อแตกต่างกันอย่างไร 4) ค่านิยม มุมมอง และวิถีชีวิตแบบใดที่ถูกนำเสนอหรือละเว้นในสื่อนี้ และ 5) สื่อนี้ต้องการให้เกิดผลอะไร ในประเทศไทย กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม ร่วมกับสำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ (2024) ได้ริเริ่มโครงการ

"คิดก่อนแชร์" เพื่อส่งเสริมการคิดอย่างมีวิจารณญาณก่อนการแชร์ข้อมูลออนไลน์ โดยเสนอแนวทาง 4 ขั้นตอน ได้แก่ พิจารณา (Consider) วิเคราะห์ (Analyze) ตรวจสอบ (Verify) และประเมิน (Evaluate)

5. ยุทธศาสตร์การพัฒนาการรู้เท่าทันสื่อ

ในยุคสังคมข้อมูลข่าวสารที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว การรู้เท่าทันสื่อถือเป็นทักษะจำเป็นสำหรับพลเมืองทุกคน การพัฒนาการรู้เท่าทันสื่อจำเป็นต้องมียุทธศาสตร์ที่ครอบคลุมและบูรณาการในหลายมิติ ซึ่งประกอบด้วย บทบาทของสถาบันการศึกษา การเรียนรู้ตลอดชีวิต และการสร้างภูมิคุ้มกันทางปัญญา บทบาทของบริษัทเทคโนโลยีและผู้ให้บริการแพลตฟอร์ม

บทบาทของสถาบันการศึกษา โดยสถาบันการศึกษาถือเป็นกลไกหลักในการพัฒนาการรู้เท่าทันสื่อให้กับเยาวชน UNESCO (2022) ได้เสนอแนวทางการบูรณาการการรู้เท่าทันสื่อในระบบการศึกษา โดยเน้นการพัฒนาหลักสูตรที่ครอบคลุมทั้งความรู้เกี่ยวกับสื่อ ทักษะการวิเคราะห์ และเจตคติที่เหมาะสมในการใช้สื่อในประเทศไทย กระทรวงศึกษาธิการได้กำหนดให้การรู้เท่าทันสื่อเป็นหนึ่งในสมรรถนะสำคัญของผู้เรียนตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2565 อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาของ สุกัญญา แซ่มซ้อย และคณะ (2023) พบว่า การนำนโยบายดังกล่าวไปปฏิบัติยังมีข้อจำกัดหลายประการ อาทิ การขาดแคลนครูที่มีความเชี่ยวชาญ และการขาดแคลนสื่อการเรียนรู้ที่เหมาะสม

การเรียนรู้ตลอดชีวิต สำหรับการพัฒนาการรู้เท่าทันสื่อไม่ควรจำกัดอยู่เพียงในระบบการศึกษาอย่างเป็นทางการเท่านั้น แต่ควรเป็นกระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong Learning) ที่ครอบคลุมประชากรทุกกลุ่มวัย Livingstone (2021) เสนอว่า การพัฒนาการรู้เท่าทันสื่อในบริบทของการเรียนรู้ตลอดชีวิตควรมีลักษณะ "ไม่เป็นทางการ" (Informal) และ "ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง" (Learner-centered) สำหรับกลุ่มผู้สูงอายุซึ่งเป็นกลุ่มที่มีความเสี่ยงต่อการตกเป็นเหยื่อของข้อมูลบิดเบือน มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย (2023) ได้ดำเนินโครงการ "ผู้สูงวัยใช้สื่ออย่างปลอดภัย" ซึ่งเน้นการพัฒนาทักษะการรู้เท่าทันสื่อที่จำเป็นสำหรับการดำรงชีวิตประจำวัน

การสร้างภูมิคุ้มกันทางปัญญา โดยในสังคมยุคข้อมูลข่าวสาร การสร้างภูมิคุ้มกันทางปัญญา (Intellectual Immunity) เป็นยุทธศาสตร์สำคัญในการพัฒนาการรู้เท่าทันสื่อ Lewandowsky et al. (2021) เสนอแนวคิด "การฉีดวัคซีนทางปัญญา" (Intellectual Inoculation) ซึ่งเปรียบเสมือนการฉีดวัคซีนเพื่อป้องกันโรค โดยการให้ความรู้และทักษะที่จำเป็นแก่ประชาชนก่อนที่จะเผชิญกับข้อมูลบิดเบือน การสร้างภูมิคุ้มกันทางปัญญาเกี่ยวข้องกับการพัฒนาทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณ (Critical Thinking) การตระหนักรู้ถึงอคติในการรับรู้ (Cognitive Biases) และการมีความเข้าใจเกี่ยวกับกลยุทธ์ในการสร้างข้อมูลบิดเบือน

สำหรับบทบาทของบริษัทเทคโนโลยีและผู้ให้บริการแพลตฟอร์ม ซึ่งในโลกยุคดิจิทัลที่ข้อมูลข่าวสารไหลเวียนอย่างรวดเร็วและไร้พรมแดน บริษัทเทคโนโลยีและผู้ให้บริการแพลตฟอร์มสื่อสังคมออนไลน์มิได้เป็นเพียงตัวกลางในการส่งผ่านข้อมูลอีกต่อไป แต่ได้กลายเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในระบบนิเวศสื่อทั่วโลก แพลตฟอร์มอย่าง Facebook, Twitter (X), TikTok, YouTube และ LINE ได้กลายเป็นแหล่งข้อมูลหลักสำหรับผู้คนจำนวนมาก โดยเฉพาะในประเทศไทยที่มีอัตราการใช้สื่อสังคมออนไลน์สูงติดอันดับต้นๆ ของโลก ความท้าทายในการจัดการกับข้อมูลบิดเบือนบนแพลตฟอร์มเหล่านี้มีความซับซ้อนและละเอียดอ่อน ในขณะที่เรามุ่งเน้นการพัฒนาทักษะการรู้เท่าทันสื่อในระดับปัจเจกบุคคล เราไม่อาจมองข้ามความรับผิดชอบของผู้ให้บริการแพลตฟอร์มในการสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการแลกเปลี่ยนข้อมูลที่ถูกต้องและน่าเชื่อถือ ความท้าทายของการกำกับดูแลเนื้อหา บริษัทเทคโนโลยีเหล่านี้ต้องเผชิญกับความท้าทายมหาศาลในการกำกับดูแลเนื้อหาที่มีปริมาณมหาศาล ตัวอย่างเช่น ทุกนาที่มีวิดีโอถูกอัปโหลดบน YouTube กว่า 500 ชั่วโมง และทุกวินาทีมีการโพสต์บน Facebook มากกว่า 10,000 โพสต์ การตรวจสอบเนื้อหาทั้งหมดโดยมนุษย์จึงเป็นเรื่องที่เป็นไปไม่ได้ ขณะที่การพึ่งพาระบบอัตโนมัติและปัญญาประดิษฐ์ก็ยังมีข้อจำกัดในการเข้าใจบริบทและวัฒนธรรมท้องถิ่น นอกจากนี้ การกำกับดูแลเนื้อหายังต้องพบกับความตึงเครียดระหว่างการปกป้องเสรีภาพในการแสดงออกกับการจำกัดการแพร่กระจายของข้อมูลที่เป็นอันตราย โดยเฉพาะในบริบทของประเทศไทยที่มีความอ่อนไหวในประเด็นทางการเมือง วัฒนธรรม และสถาบัน การกำหนดเส้นแบ่งระหว่างข้อมูลที่เป็นอันตรายกับการแสดงความคิดเห็นที่ชอบธรรมเป็นเรื่องที่ทำหายอย่างยิ่งและมาตรการที่บริษัทเทคโนโลยีดำเนินการ ท่ามกลางแรงกดดันจากสังคมและภาครัฐ บริษัทเทคโนโลยีได้ริเริ่มมาตรการหลายประการในการจัดการกับข้อมูลบิดเบือน ทั้ง Facebook และ Twitter (X) ได้พัฒนาระบบการติดป้ายและการให้ข้อมูลเพิ่มเติมสำหรับเนื้อหาที่อาจมีข้อมูลบิดเบือน YouTube ได้เปลี่ยนอัลกอริทึมเพื่อลดการแนะนำเนื้อหาที่มีข้อมูลผิดพลาด LINE ในประเทศไทยได้ร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐในการพัฒนาบอตตรวจสอบข้อเท็จจริงที่ผู้ใช้สามารถเรียกใช้ได้โดยตรงในแอปพลิเคชัน

TikTok ซึ่งเป็นแพลตฟอร์มที่ได้รับความนิยมอย่างมากในประเทศไทย โดยเฉพาะในกลุ่มเยาวชน ได้ริเริ่มโครงการ "TikTok for Good" ที่มุ่งเน้นการส่งเสริมเนื้อหาเชิงบวกและการให้ความรู้ รวมถึงการจัดทำแคมเปญ "Think Before You Share" ที่กระตุ้นให้ผู้ใช้งานตรวจสอบข้อมูลก่อนแชร์ แต่การดำเนินการเหล่านี้ยังมีช่องว่างที่สำคัญ โดยเฉพาะในบริบทของประเทศไทยและภาษาไทย ทรัพยากรที่บริษัทเทคโนโลยีทุ่มเทให้กับการจัดการข้อมูลบิดเบือนในภาษาไทยยังมีน้อยกว่าภาษาอังกฤษอย่างมีนัยสำคัญ นอกจากนี้ การทำงานร่วมกับองค์กรตรวจสอบข้อเท็จจริงในประเทศไทยยังไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร

นอกเหนือจากการกำกับดูแลเนื้อหาแล้ว การออกแบบแพลตฟอร์มเองก็มีผลอย่างมากต่อการแพร่กระจายของข้อมูล อัลกอริทึมที่ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วม (Engagement) มากกว่าความถูกต้องของข้อมูล มักส่งเสริมเนื้อหาที่สร้างปฏิริยาทางอารมณ์ซึ่งมักเป็นข้อมูลที่บิดเบือนหรือสุดโต่ง นักวิชาการด้านสื่อหลายท่าน เช่น ดร.พิจิตรา ศุภสวัสดิ์กุล จากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้เรียกร้องให้บริษัทเทคโนโลยีมีความรับผิดชอบมากขึ้นในการออกแบบแพลตฟอร์มที่ส่งเสริมการแลกเปลี่ยนข้อมูลที่มีคุณภาพ แทนที่จะเน้นเพียงการดึงดูดความสนใจและการมีส่วนร่วม บริษัทเหล่านี้ควรพิจารณาการออกแบบที่ช่วยชะลอการแชร์ข้อมูลให้ผู้ใช้เวลาในการไตร่ตรอง การแสดงแหล่งที่มาของข้อมูลอย่างชัดเจน และการให้ข้อมูลที่หลากหลายเพื่อหลีกเลี่ยงปรากฏการณ์ "ห้องเสียงสะท้อน" (Echo Chambers)

ในบริบทของประเทศไทย หลายบริษัทเทคโนโลยีได้เริ่มร่วมมือกับภาครัฐ สถาบันการศึกษา และองค์กรไม่แสวงหากำไรในการส่งเสริมการรู้เท่าทันสื่อ เช่น Google ได้จัดทำโครงการ "Google News Initiative" ที่สนับสนุนสื่อมวลชนและนักตรวจสอบข้อเท็จจริงในประเทศไทย Facebook ได้ร่วมมือกับสถาบันการศึกษาหลายแห่งในการพัฒนาหลักสูตรการรู้เท่าทันสื่อดิจิทัล LINE ประเทศไทย ได้ร่วมกับกระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคมในการรณรงค์ "คิดก่อนแชร์" ความร่วมมือเหล่านี้ยังมีลักษณะกระจายและขาดความต่อเนื่องในระยะยาว อีกทั้งยังมีข้อกังวลเกี่ยวกับความเป็นส่วนตัวและการไม่แทรกแซงทางการเมือง โดยเฉพาะในกรณีที่บริษัทเทคโนโลยีร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐ และอีกหนึ่งในความท้าทายสำคัญคือการขาดความโปร่งใสเกี่ยวกับการทำงานของอัลกอริทึมและระบบกำกับดูแลเนื้อหาของแพลตฟอร์มเหล่านี้ นักวิชาการและภาคประชาสังคมในประเทศไทย เช่น สมาคมพัฒนาสื่อดิจิทัลเพื่อสังคมไทย ได้เรียกร้องให้บริษัทเทคโนโลยีเปิดเผยข้อมูลมากขึ้นเกี่ยวกับวิธีการที่พวกเขาจัดการกับข้อมูลบิดเบือน จำนวนเนื้อหาที่ถูกลบหรือจำกัด และเกณฑ์ที่ใช้ในการตัดสินใจ ซึ่งในปี 2566 สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (TDRI) ได้เผยแพร่รายงานที่เรียกร้องให้มีมาตรฐานความโปร่งใสสำหรับบริษัทเทคโนโลยีที่ดำเนินการในประเทศไทย รวมถึงการเปิดเผยรายงานความโปร่งใสที่มีข้อมูลเฉพาะเจาะจงสำหรับประเทศไทย และการให้นักวิจัยอิสระเข้าถึงข้อมูลเพื่อศึกษาผลกระทบของแพลตฟอร์ม

ในเรื่องของการพัฒนากฎหมายและกฎระเบียบ ในระดับนานาชาติหลายประเทศได้พัฒนากฎหมายเพื่อกำหนดความรับผิดชอบของแพลตฟอร์มในการจัดการกับข้อมูลบิดเบือน เช่น สหภาพยุโรปได้ออกกฎหมาย Digital Services Act ที่กำหนดให้แพลตฟอร์มขนาดใหญ่ต้องประเมินและลดความเสี่ยงที่เกิดจากการแพร่กระจายของข้อมูลบิดเบือน สำหรับประเทศไทย ยังขาดกรอบกฎหมายเฉพาะที่ครอบคลุมความรับผิดชอบของแพลตฟอร์มในการจัดการกับข้อมูลบิดเบือน แม้จะมีพระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ แต่กฎหมายนี้ยังมีข้อจำกัดและมุ่งเน้นที่การลงโทษผู้กระทำความผิดมากกว่าการกำหนดความรับผิดชอบเชิงป้องกันของแพลตฟอร์ม

นักวิชาการด้านกฎหมายเทคโนโลยี เช่น ดร.ปริญญา ศิริจันทโรภาส จากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ได้เสนอให้มีการพัฒนากฎหมายที่สมดุลระหว่างการคุ้มครองเสรีภาพในการแสดงออกกับการกำหนดความรับผิดชอบของแพลตฟอร์มในการจัดการกับข้อมูลบิดเบือน โดยเน้นความโปร่งใส การมีส่วนร่วมของภาคประชาสังคม และการคุ้มครองสิทธิของผู้ใช้

สำหรับแนวทางสู่อนาคต ในการเผชิญกับความท้าทายเหล่านี้ สังคมไทยจำเป็นต้องพัฒนาแนวทางที่สมดุลและยั่งยืนในการกำหนดความรับผิดชอบของบริษัทเทคโนโลยี แนวทางดังกล่าวควรตั้งอยู่บนหลักการของความร่วมมือระหว่างภาคส่วนต่างๆ การกำกับดูแลที่เหมาะสม และการให้ความสำคัญกับการพัฒนาทักษะการรู้เท่าทันสื่อของประชาชน บริษัทเทคโนโลยีควรดำเนินการเชิงรุกในการพัฒนามาตรการที่เหมาะสมกับบริบทของสังคมไทย โดยตระหนักถึงความหลากหลายทางภาษา วัฒนธรรม และการเมืองในประเทศไทย มาตรการเหล่านี้ควรครอบคลุมทั้งการออกแบบแพลตฟอร์มที่ส่งเสริมข้อมูลที่มีคุณภาพ การลงทุนในระบบการตรวจสอบเนื้อหาที่มีประสิทธิภาพ และการสนับสนุนโครงการที่ส่งเสริมการรู้เท่าทันสื่อ ในขณะเดียวกัน ภาครัฐและภาคประชาสังคมควรมีบทบาทในการกำหนดมาตรฐานและความคาดหวังที่ชัดเจนสำหรับความรับผิดชอบของแพลตฟอร์ม โดยเน้นการสร้างสมดุลระหว่างการคุ้มครองเสรีภาพในการแสดงออกกับการปกป้องสังคมจากอันตรายของข้อมูลบิดเบือน

โดยสรุป การจัดการกับข้อมูลบิดเบือนในยุคดิจิทัลไม่อาจพึ่งพาเพียงการพัฒนาทักษะการรู้เท่าทันสื่อของปัจเจกบุคคล หรือการกำกับดูแลโดยภาครัฐเพียงอย่างเดียว แต่จำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือของทุกภาคส่วน โดยเฉพาะอย่างยิ่งบริษัทเทคโนโลยีและผู้ให้บริการแพลตฟอร์มสื่อสังคมออนไลน์ ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการกำหนดระบบนิเวศสื่อในปัจจุบัน ความรับผิดชอบดังกล่าวไม่ใช่เพียงการปฏิบัติตามกฎหมายและข้อบังคับ แต่เป็นการมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันในการสร้างสภาพแวดล้อมสื่อที่ส่งเสริมการรู้เท่าทันสื่อ และการแลกเปลี่ยนข้อมูลที่มีคุณภาพและน่าเชื่อถือ

6. กรณีศึกษาผลกระทบของสื่อต่อสังคมและบทเรียนจากประเทศไทยและต่างประเทศ

กรณีศึกษาที่โดดเด่นเกี่ยวกับผลกระทบของสื่อต่อการเมืองคือเหตุการณ์ "Cambridge Analytica" ในปี 2016 ที่มีการนำข้อมูลของผู้ใช้ Facebook กว่า 87 ล้านคนไปใช้ในการสร้างโปรไฟล์ผู้มีสิทธิเลือกตั้งและส่งข้อความทางการเมืองที่ปรับแต่งเฉพาะบุคคล (Cadwalladr & Graham-Harrison, 2018)

ในบริบทของประเทศไทย กรณีศึกษาจากประเทศไทย: ข่าวปลอมที่ส่งผลกระทบต่อสังคมไทย

1. กรณีข่าวปลอมวัคซีนโควิด-19 (2564-2565)

ในช่วงการระบาดของโควิด-19 เกิดข่าวปลอมเกี่ยวกับวัคซีนที่แพร่กระจายอย่างรวดเร็วบนแพลตฟอร์มสื่อสังคมออนไลน์ โดยเฉพาะในกลุ่มไลน์และเฟซบุ๊ก ศูนย์ต่อต้านข่าวปลอม (Anti-Fake

News Center) รายงานว่ามีข่าวปลอมเกี่ยวกับวัคซีนโควิด-19 มากกว่า 500 ชิ้นในปี 2564 เช่น: ข่าวปลอมที่ระบุว่า "วัคซีนโควิดทำให้เป็นหมัน" หรือข่าวปลอมเกี่ยวกับ "แม่เหล็กติดแขนหลังฉีดวัคซีน" หรือการบิดเบือนข้อมูลเกี่ยวกับผลข้างเคียงรุนแรงของวัคซีน

ผลกระทบ: กระทรวงสาธารณสุขรายงานข่าวปลอมเหล่านี้ส่งผลให้ประชาชนกว่าร้อยละ 15 ปฏิเสธการฉีดวัคซีนในช่วงแรก ทำให้การสร้างภูมิคุ้มกันหมู่ล่าช้า นอกจากนี้ยังนำไปสู่ความตึงเครียดทางสังคมและครอบครัวระหว่างผู้ที่เชื่อและไม่เชื่อข่าวปลอมดังกล่าว

2. กรณี "เสือดำ" ที่ทุ่งใหญ่นเรศวร (2561)

เหตุการณ์การล่าสัตว์ป่าของนักธุรกิจและเจ้าหน้าที่รัฐในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวร มีการเผยแพร่ข้อมูลเท็จผ่านสื่อสังคมออนไลน์ว่า "เสือดำที่ถูกล่าเป็นเสือเลี้ยง ไม่ใช่เสือป่า" และ "ไม่ได้ล่าในเขตอุทยาน" เพื่อบิดเบือนความจริงและลดความรุนแรงของความผิด

ผลกระทบ: ข่าวปลอมนี้สร้างความสับสนให้กับสาธารณชนในช่วงแรก แต่การตรวจสอบข้อเท็จจริงโดยสื่อมวลชนและนักวิชาการด้านสัตว์ป่า รวมถึงการรณรงค์ของภาคประชาสังคม ทำให้สังคมตระหนักถึงความร้ายแรงของเหตุการณ์ และนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงเชิงนโยบายด้านการอนุรักษ์และการบังคับใช้กฎหมาย

3. ข่าวปลอมเกี่ยวกับภัยพิบัติ: กรณีเชื่อนแตก (2565)

ในช่วงฤดูฝนปี 2565 มีการเผยแพร่ข่าวปลอมเกี่ยวกับการแตกของเขื่อนในหลายจังหวัด เช่น เขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ เขื่อนแม่กวง และเขื่อนอุบลรัตน์ ผ่านแพลตฟอร์มสื่อสังคมออนไลน์และแอปพลิเคชันไลน์ ทั้งในรูปแบบข้อความ ภาพตัดต่อ และคลิปวิดีโอเก่าที่ถูกนำมาเผยแพร่ซ้ำโดยอ้างว่าเป็นเหตุการณ์ปัจจุบัน

ผลกระทบ: ข่าวปลอมดังกล่าวก่อให้เกิดความตื่นตระหนกในวงกว้าง มีการอพยพหนีภัยโดยไม่จำเป็น เกิดอุบัติเหตุบนท้องถนนจากการอพยพเร่งด่วน และกระทบต่อเศรษฐกิจในพื้นที่ กรมชลประทานต้องออกแถลงการณ์ปฏิเสธข่าวลือหลายครั้ง ขณะที่กองปราบปรามอาชญากรรมทางเทคโนโลยี (ปอท.) ดำเนินคดีกับผู้เผยแพร่ข่าวปลอมจำนวนหลายราย

สำหรับความสำเร็จของโครงการรู้เท่าทันสื่อ โครงการ "Be Internet Awesome" ของ Google ที่ดำเนินการใน 60 ประเทศทั่วโลก พัฒนาหลักสูตรและเกม Interland เพื่อสอนเด็กเกี่ยวกับความปลอดภัยทางไซเบอร์และการรู้เท่าทันสื่อดิจิทัล นักเรียนที่เข้าร่วมโครงการมีความรู้และทักษะในการใช้อินเทอร์เน็ตอย่างปลอดภัยเพิ่มขึ้น 63% (Google, 2021) สำหรับประเทศไทย โครงการ "รู้เท่าทันสื่อ สารสนเทศ และดิจิทัล" (MIDL) ที่ดำเนินการโดยกองทุนพัฒนาสื่อปลอดภัยและสร้างสรรค์ร่วมกับสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน พัฒนาหลักสูตรการรู้เท่าทันสื่อที่บูรณาการเข้ากับการเรียนการสอนในโรงเรียนกว่า 500 แห่งทั่วประเทศ ความสำเร็จของโครงการรู้เท่าทันสื่อในประเทศไทย ประเทศไทยได้มีการดำเนินโครงการเพื่อส่งเสริมการรู้เท่าทันสื่อมาอย่าง

ต่อเนื่อง โดยเฉพาะในช่วงทศวรรษที่ผ่านมาที่พบว่ามีความพยายามอย่างจริงจังจากหลายภาคส่วน ทั้งหน่วยงานภาครัฐ ภาคการศึกษา และภาคประชาสังคม เพื่อยกระดับทักษะการรู้เท่าทันสื่อของประชาชนไทย เช่น โครงการ "รู้เท่าทันสื่อ สารสนเทศ และดิจิทัล" (Media Information and Digital Literacy: MIDL) ดำเนินการโดยกองทุนพัฒนาสื่อปลอดภัยและสร้างสรรค์ร่วมกับสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน เป็นโครงการที่น่าสนใจอย่างยิ่งในการพัฒนาหลักสูตรการรู้เท่าทันสื่อในบริบทของระบบการศึกษาไทย โครงการได้เริ่มต้นในปี 2563 และดำเนินการอย่างต่อเนื่อง จนถึงปัจจุบัน จุดเด่นของโครงการ MIDL คือการพัฒนาแนวทางการบูรณาการการรู้เท่าทันสื่อเข้ากับ 8 กลุ่มสาระการเรียนรู้ตามหลักสูตรแกนกลาง ไม่ใช่เพียงการจัดเป็นรายวิชาเฉพาะ โดยโครงการได้พัฒนาชุดการเรียนรู้ที่ออกแบบให้เหมาะสมกับช่วงวัยและบริบทของสังคมไทย ทั้งระดับประถมศึกษา และมัธยมศึกษา รวมถึงการอบรมครูแกนนำกว่า 2,000 คน จาก 500 โรงเรียนทั่วประเทศ หรือโครงการ "ยุวชนรู้เท่าทันสื่อ" ของคณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ร่วมกับสมาคมนักข่าว นักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย ได้ดำเนินโครงการ "ยุวชนรู้เท่าทันสื่อ" ตั้งแต่ปี 2560 จนถึงปัจจุบัน โดยมุ่งพัฒนาเยาวชนให้เป็นทั้งผู้บริโภคสื่ออย่างรู้เท่าทันและผู้ผลิตสื่อที่มีความรับผิดชอบ โดยจุดเด่นของโครงการนี้คือการใช้แนวทาง "เรียนรู้ผ่านการลงมือทำ" (Learning by Doing) ผ่านการจัดค่ายอบรมเชิงปฏิบัติการให้กับเยาวชนระดับมัธยมศึกษาทั่วประเทศปีละประมาณ 500 คน เยาวชนที่เข้าร่วมโครงการได้เรียนรู้หลักการวิเคราะห์สื่อ การตรวจสอบข้อเท็จจริง และการผลิตสื่อสร้างสรรค์ จากนักวิชาการและนักวิชาชีพด้านสื่อ และโครงการ "คิดก่อนแชร์" ของกระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม ร่วมกับ สำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ (สพธอ.) ได้ดำเนินโครงการ "คิดก่อนแชร์" ตั้งแต่ปี 2562 จนถึงปัจจุบัน ซึ่งเป็นโครงการที่มุ่งสร้างความตระหนักเกี่ยวกับผลกระทบของการแชร์ข้อมูลโดยไม่ตรวจสอบ และส่งเสริมพฤติกรรมตรวจสอบข้อมูลก่อนแชร์ในวงกว้าง โครงการนี้มีลักษณะเด่นคือการผสมผสานระหว่างการผลิตสารานุกรมผ่านสื่อหลากหลายรูปแบบ การพัฒนาแพลตฟอร์มตรวจสอบข่าวปลอม (www.antifakenewscenter.com) และการสร้างเครือข่าย "ดิจิทัลอาสา" ในระดับพื้นที่ ทำให้สามารถเข้าถึงประชาชนได้หลากหลายกลุ่ม

สำหรับกรณีบทเรียนจากต่างประเทศ ฟินแลนด์เป็นประเทศที่ได้รับการยอมรับว่ามีความก้าวหน้าในด้านการรู้เท่าทันสื่อมากที่สุดประเทศหนึ่ง มีอัตราการแพร่กระจายของข่าวปลอมต่ำที่สุดในยุโรป (Oxford Internet Institute, 2023) ปัจจัยสำคัญคือการบูรณาการการรู้เท่าทันสื่อเข้ากับระบบการศึกษาอย่างเป็นระบบตั้งแต่ระดับประถมศึกษา

สิงคโปร์ได้ออกกฎหมาย Protection from Online Falsehoods and Manipulation Act (POFMA) ซึ่งให้อำนาจรัฐในการจัดการกับข้อมูลที่อาจส่งผลกระทบต่อความมั่นคงและประโยชน์สาธารณะ ควบคู่ไปกับการส่งเสริมการรู้เท่าทันสื่อผ่านโครงการ "S.U.R.E." (Source, Understand, Research, Evaluate)

ในสหราชอาณาจักร องค์กรกำกับดูแลสื่อ Ofcom ได้พัฒนา "Media Literacy Framework" ที่ครอบคลุมหลากหลายมิติ ทั้งการเข้าถึง การเข้าใจ และการสร้างสรรค์สื่อ โดยเน้นการวิจัยและการประเมินผลอย่างเป็นระบบ

7. บทสรุปและข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

บทสรุป: การรู้เท่าทันสื่อในฐานะสิทธิพื้นฐานของพลเมืองดิจิทัล

การรู้เท่าทันสื่อเป็นทักษะที่มีความสำคัญยิ่งในยุคดิจิทัลที่ข้อมูลข่าวสารไหลเวียนอย่างรวดเร็วและไร้พรมแดน Livingstone (2022) ได้กล่าวไว้อย่างชัดเจนว่า การรู้เท่าทันสื่อเป็น "สิทธิพื้นฐานของมนุษย์ในศตวรรษที่ 21" เนื่องจากเป็นทักษะที่จำเป็นต่อการมีส่วนร่วมในสังคมประชาธิปไตยอย่างมีความหมาย สอดคล้องกับการศึกษาของ World Economic Forum (2023) ที่พบว่า ประเทศที่ประชากรมีระดับการรู้เท่าทันสื่อสูงมีดัชนีความโปร่งใสและความไว้วางใจทางสังคม (Social Trust Index) สูงตามไปด้วย แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์เชิงบวกระหว่างการรู้เท่าทันสื่อกับความเข้มแข็งของประชาธิปไตยและความไว้วางใจทางสังคม

การพัฒนาการรู้เท่าทันสื่อในอนาคตจำเป็นต้องคำนึงถึงการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเติบโตของปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence) และเทคโนโลยี Deepfake ที่ทำให้การแยกแยะระหว่างเนื้อหาจริงและเนื้อหาที่สร้างขึ้นมีความซับซ้อนยิ่งขึ้น Wardle (2024) เสนอแนวคิด "การรู้เท่าทันสื่อในยุค AI" (AI-era Media Literacy) ที่มุ่งเน้นการพัฒนาทักษะการตรวจสอบที่มาของข้อมูล (Provenance) เพื่อให้ประชาชนสามารถระบุแหล่งที่มาของข้อมูลที่เชื่อถือได้ในยุคที่เทคโนโลยี AI สร้างเนื้อหาที่สมจริงได้อย่างง่ายดาย

นอกจากนี้ Mihailidis (2023) ยังเสนอแนวคิด "การรู้เท่าทันสื่อเชิงประสบการณ์" (Experiential Media Literacy) ที่เน้นการเรียนรู้ผ่านการลงมือปฏิบัติและการสะท้อนคิด (Reflection) ซึ่งมีประสิทธิภาพมากกว่าการเรียนการสอนแบบดั้งเดิมที่เน้นการบรรยาย แนวคิดนี้สอดคล้องกับตัวอย่างความสำเร็จของโครงการรู้เท่าทันสื่อในประเทศไทยที่เน้นการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์จริง เช่น โครงการ "เยาวชนรู้เท่าทันสื่อ" ที่ให้เยาวชนได้ลงมือผลิตสื่อและตรวจสอบข้อเท็จจริงด้วยตนเอง

บทความนี้ได้ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการรู้เท่าทันสื่อในยุคข้อมูลข่าวสารท่วมท้น ความท้าทายในการพัฒนาทักษะดังกล่าว และยุทธศาสตร์ที่ครอบคลุมเพื่อส่งเสริมการรู้เท่าทันสื่อในสังคมไทย กรณีศึกษาทั้งจากประเทศไทยและต่างประเทศแสดงให้เห็นถึงผลกระทบของข้อมูลบิดเบือนและความสำเร็จของโครงการต่างๆ ในการพัฒนาการรู้เท่าทันสื่อ รวมถึงบทบาทสำคัญของบริษัทเทคโนโลยีและผู้ให้บริการแพลตฟอร์มสื่อสังคมออนไลน์ในระบบนิเวศสื่อปัจจุบัน

จากการวิเคราะห์ข้างต้น จึงนำไปสู่ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายสำหรับการส่งเสริมการรู้เท่าทันสื่อในประเทศไทย ดังต่อไปนี้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายสำหรับภาครัฐ

1. การจัดทำแผนยุทธศาสตร์ชาติด้านการรู้เท่าทันสื่อ ที่มีเป้าหมายและตัวชี้วัดที่ชัดเจน โดยกำหนดให้การรู้เท่าทันสื่อเป็นวาระแห่งชาติ ซึ่งควรมีการกำหนดเป้าหมายเชิงปริมาณในระยะ 5 ปี เช่น การกำหนดให้ประชากรไทยอย่างน้อยร้อยละ 70 ต้องมีทักษะการรู้เท่าทันสื่อในระดับดี และมีการประเมินผลอย่างเป็นระบบทุกปี

2. การปฏิรูปหลักสูตรการศึกษาในทุกระดับ ให้บูรณาการการรู้เท่าทันสื่อเข้ากับทุกรายวิชา ไม่ใช่เพียงจัดเป็นวิชาเฉพาะหรือกิจกรรมเสริมหลักสูตร โดยอาศัยบทเรียนความสำเร็จจากโครงการ MIDL และประสบการณ์จากประเทศฟินแลนด์ที่บูรณาการการรู้เท่าทันสื่อเข้ากับทุกระดับการศึกษา

3. การพัฒนากฎหมายและกลไกการกำกับดูแล ที่เหมาะสมสำหรับการส่งเสริมการรู้เท่าทันสื่อและการจัดการกับข้อมูลบิดเบือน โดยเน้นการสร้างสมดุลระหว่างการปกป้องประชาชนจากข้อมูลที่เป็นอันตรายกับการคุ้มครองเสรีภาพในการแสดงออก และควรพิจารณาบทเรียนจากต่างประเทศ เช่น Digital Services Act ของสหภาพยุโรป ที่กำหนดความรับผิดชอบของแพลตฟอร์มออนไลน์ในการจัดการกับข้อมูลบิดเบือน

4. การจัดตั้งศูนย์ทรัพยากรการรู้เท่าทันสื่อแห่งชาติ ที่ทำหน้าที่เป็นหน่วยงานกลางในการรวบรวม พัฒนา และเผยแพร่สื่อการเรียนรู้ด้านการรู้เท่าทันสื่อ รวมถึงการประสานความร่วมมือระหว่างหน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐ ภาคการศึกษา และภาคประชาสังคม

5. การส่งเสริมการวิจัยและพัฒนา ด้านการรู้เท่าทันสื่อผ่านการจัดสรรทุนวิจัยให้แก่สถาบันการศึกษาและองค์กรที่ทำงานด้านนี้ เพื่อพัฒนาองค์ความรู้และนวัตกรรมในการส่งเสริมการรู้เท่าทันสื่อที่เหมาะสมกับบริบทของสังคมไทย

ข้อเสนอแนะสำหรับภาคการศึกษา

1. การพัฒนาหลักสูตรการรู้เท่าทันสื่อที่เหมาะสมกับแต่ละช่วงวัย โดยเฉพาะในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ที่ควรเน้นการพัฒนาทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณและการประเมินความน่าเชื่อถือของข้อมูลตั้งแต่วัยเยาว์

2. การพัฒนาศักยภาพของครูและบุคลากรทางการศึกษา ให้สามารถสอนเรื่องการรู้เท่าทันสื่อได้อย่างมีประสิทธิภาพ ผ่านการอบรมครูแกนนำและการสร้างเครือข่ายแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างสถานศึกษา

3. การส่งเสริมกิจกรรมการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ เช่น การจัดตั้งชมรมนักข่าวเยาวชนในโรงเรียน การจัดค่ายรู้เท่าทันสื่อ และการจัดประกวดสื่อสร้างสรรค์ เพื่อให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติจริง และเกิดทักษะการรู้เท่าทันสื่อที่ยั่งยืน

ข้อเสนอแนะสำหรับบริษัทเทคโนโลยีและผู้ให้บริการแพลตฟอร์ม

1. การพัฒนาระบบการตรวจสอบและคัดกรองข้อมูล ที่มีประสิทธิภาพและโปร่งใส รวมถึงการลงทุนในเทคโนโลยีการตรวจจับข้อมูลบิดเบือนที่ปรับให้เหมาะสมกับบริบทและภาษาไทย
2. การออกแบบแพลตฟอร์มที่ส่งเสริมการแลกเปลี่ยนข้อมูลที่มีคุณภาพ โดยทบทวนอัลกอริทึมที่ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วม (Engagement) มากกว่าความถูกต้องของข้อมูล และพัฒนาระบบที่ช่วยชะลอการแชร์ข้อมูลให้ผู้ใช้เวลาในการไตร่ตรอง
3. การเพิ่มความโปร่งใสและความรับผิดชอบ โดยการเปิดเผยข้อมูลเกี่ยวกับวิธีการที่ใช้ในการจัดการกับข้อมูลบิดเบือน เกณฑ์ที่ใช้ในการตัดสินใจ และการรายงานความโปร่งใสที่มีข้อมูลเฉพาะเจาะจงสำหรับประเทศไทย
4. การร่วมมือกับภาครัฐและภาคประชาสังคม ในการพัฒนาโครงการส่งเสริมการรู้เท่าทันสื่อที่มีความต่อเนื่องและวัดผลได้ รวมถึงการสนับสนุนทรัพยากรให้แก่องค์กรตรวจสอบข้อเท็จจริง และสถาบันการศึกษาที่ทำงานด้านการรู้เท่าทันสื่อ

ข้อเสนอแนะสำหรับภาคประชาสังคม

1. การพัฒนาโครงการรู้เท่าทันสื่อในระดับชุมชน ที่ตอบสนองความต้องการเฉพาะของกลุ่มเป้าหมายต่างๆ เช่น ผู้สูงอายุ แรงงานนอกระบบ หรือกลุ่มชาติพันธุ์ โดยใช้ภาษาและตัวอย่างที่เข้าถึงได้ง่ายและสอดคล้องกับวิถีชีวิต
2. การสร้างเครือข่ายการเฝ้าระวังและตรวจสอบข้อมูลบิดเบือน ที่ครอบคลุมทั้งในระดับประเทศและระดับท้องถิ่น โดยเชื่อมโยงนักวิชาการ นักวิชาชีพด้านสื่อ และประชาชนทั่วไปให้มีส่วนร่วมในการตรวจสอบข้อเท็จจริง
3. การรณรงค์สร้างความตระหนักเกี่ยวกับความสำคัญของการรู้เท่าทันสื่อ ผ่านสื่อและกิจกรรมที่หลากหลาย เพื่อให้การรู้เท่าทันสื่อกลายเป็นวัฒนธรรมที่ฝังรากในสังคมไทย

โดยสรุป การพัฒนาการรู้เท่าทันสื่อในสังคมไทยจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วน ทั้งภาครัฐ ภาคการศึกษา บริษัทเทคโนโลยี และภาคประชาสังคม ในการส่งเสริมและพัฒนาทักษะดังกล่าวให้กับประชาชนทุกเพศทุกวัย เพื่อสร้างสังคมที่มีภูมิคุ้มกันต่อข้อมูลข่าวสารและประชาชนสามารถใช้ประโยชน์จากสื่ออย่างสร้างสรรค์และรับผิดชอบ การรู้เท่าทันสื่อมิใช่เพียงทักษะเสริมแต่เป็นความจำเป็นพื้นฐานสำหรับการดำรงชีวิตในศตวรรษที่ 21 และเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาประเทศไทยไปสู่สังคมแห่งปัญญาและประชาธิปไตยที่เข้มแข็ง

เอกสารอ้างอิง

เอกสารภาษาไทย

กระทรวงศึกษาธิการ. (2565). **หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2565**.

กรุงเทพฯ: กระทรวงศึกษาธิการ.

- กองทุนพัฒนาสื่อปลอดภัยและสร้างสรรค์. (2023). รายงานผลการดำเนินโครงการรู้เท่าทันสื่อ
สารสนเทศ และดิจิทัล (MIDL). กรุงเทพฯ: กองทุนพัฒนาสื่อปลอดภัยและสร้างสรรค์.
- คณะกรรมการกิจการกระจายเสียง กิจการโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติ. (2022). คู่มือ
การรู้เท่าทันข่าวปลอมและข้อมูลบิดเบือน. กรุงเทพฯ: สำนักงาน กสทช.
- ณัฐพล ม่วงท่า. (2024). ความท้าทายของเทคโนโลยี Deepfake กับการรู้เท่าทันสื่อ. วารสารนิเทศ
ศาสตร์, 42(1), 45-60.
- นิธิวัชร ดันติวิวัฒน์พันธ์. (2023). การเปลี่ยนแปลงของรายได้สื่อในประเทศไทย 2561-2566.
รายงานสถานการณ์สื่อไทย 2023. กรุงเทพฯ: สมาคมนักวิชาการสื่อมวลชนแห่งประเทศไทย.
- ประภาส ปิ่นตบแต่ง. (2023). สื่อสังคมออนไลน์กับการเคลื่อนไหวทางการเมืองในประเทศไทย.
วารสารสังคมศาสตร์, 35(2), 78-96.
- พรทิพย์ เย็นจะบก. (2023). การรู้เท่าทันสื่อดิจิทัลในยุคข้อมูลข่าวสาร. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สถาบันสุขภาพจิตเด็กและวัยรุ่นราชนครินทร์. (2021). ผลกระทบของสื่อสังคมออนไลน์ต่อ
สุขภาพจิตวัยรุ่นไทย. นนทบุรี: กรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข.
- สำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์. (2024). รายงานพฤติกรรมผู้ใช้อินเทอร์เน็ตในประเทศ
ไทย. กรุงเทพฯ: กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม.
- สุกัญญา สุตบรรพัต. (2021). บทบาทของสำนักข่าวออนไลน์และนักข่าวพลเมืองในประเทศไทย.
วารสารนิเทศศาสตร์และนวัตกรรมการสื่อสาร, 8(1), 114-132.
- สุรัชย์ ศรีสารคาม. (2021). การรู้เท่าทันสื่อกับการพัฒนาประชาธิปไตยและการมีส่วนร่วมของ
พลเมือง. วารสารการสื่อสารมวลชน, 9(2), 45-68.
- อุษา บิ๊กกินส์. (2022). พฤติกรรมการบริโภคข่าวสารของคนไทยในยุคดิจิทัล. กรุงเทพฯ:
มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์.
- เอกสารภาษาอังกฤษ**
- Buckingham, D. (2020). *Teaching media literacy: Concepts, approaches and practices*. Cambridge: Polity Press.
- Castells, M. (2021). *Network Society and the Transformation of Communication Structures*. Oxford: Oxford University Press.
- Eppler, M. J., & Mengis, J. (2004). The concept of information overload: A review of literature from organization science, accounting, marketing, MIS, and related disciplines. *The Information Society*, 20(5), 325-344.

-
- Hobbs, R. (2020). **Media literacy as thinking and practice in digital world.** Journal of Media Literacy Education, 12(1), 123-131.
- Jenkins, H. (2019). **Media convergence and its implications.** MIT Technology Review, 42(3), 15-28.
- Kahneman, D. (2021). **Confirmation bias and cognitive processes in information evaluation.** Journal of Cognitive Psychology, 33(4), 420-438.
- Kemp, S. (2024). **Digital 2024 Global Overview Report.** We Are Social & Hootsuite.
- Lewandowsky, S., Cook, J., Ecker, U. K. H., & Albarracín, D. (2021). **Intellectual inoculation: Building resistance to misinformation.** In The Handbook of Applied Communication Research (pp. 148-163). Wiley-Blackwell.
- Livingstone, S. (2022). **Media literacy as a fundamental human right in the 21st century.** Journal of Children and Media, 16(1), 35-39.
- Mihailidis, P. (2021). **Media critical thinking: Five key questions for media analysis.** Journal of Media Literacy Education, 13(1), 56-69.
- OECD. (2023). **Media and Information Literacy as 21st-Century Skills.** Paris: OECD Publishing.
- Potter, W. J. (2019). **Media literacy (9th ed.).** Thousand Oaks, CA: SAGE Publications.
- UNESCO. (2022). **Integrating media literacy in education systems.** Paris: UNESCO.
- Vosoughi, S., Roy, D., & Aral, S. (2018). **The spread of true and false news online.** Science, 359(6380), 1146-1151.
- Wardle, C. (2020). **Seven Types of Mis- and Disinformation.** First Draft News.
- World Economic Forum. (2023). **Correlation between media literacy, social trust, and transparency.** Global Risks Report 2023. Geneva: World Economic Forum.